

Asia: VN/32844/2021

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan uudistuksen voimaantulon ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Suomen Asianajajat kiittää mahdollisuudesta lausua suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista tuomioistuimissa koskevan uudistuksen voimaantuloa koskien.

Yhtenä Suomen Asianajajien sääntömääräisenä tehtävänä on seurata oikeuskehitystä maassa ja lausuntoja antamalla sekä aloitteita tekemällä tarjota kokemuksensa yhteiskunnan käytettäväksi. Suomen Asianajajien oikeuspoliittisen työn lähtökohta on oikeusvaltion turvaaminen. Lausunnoissaan Suomen Asianajajat pyrkii painottamaan oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen, oikeusturvaan sekä oikeuden saavutettavuuteen, perus- ja ihmisoikeuksien sekä asianajajakunnan itsenäisyyden ja riippumattomuuden turvaamiseen liittyviä näkökulmia.

Pyydettyinä lausuntona Suomen Asianajajat esittää seuraavaa.

VOIMAANTULO

Lausuntopyynnössä todetaan, että suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista koskevasta lainsäädännöstä voimaantulosta säätäminen on jäänyt odottamaan tietojärjestelmän ja teknisten ratkaisujen valmistumista, mikä on kuulunut Tuomioistuinviraston vastuulle.

Tuomioistuinvirasto toteaa 29.12.2025 antamassaan lausunnossaan, että aikatauluun liittyvien riskien minimoimiseksi lain voimaantulon ajankohta olisi aikaisintaan 18.9.2026, jolloin kaikki osa-

alueet eli järjestelmän edellyttämien laitteiden (kamerat ja palvelimet) asentaminen tuomioistuimiin, tallennuksen ja tallenteiden hallinnointiin kuuluvan ohjelmiston ("ViTa") kehittäminen, järjestelmän käyttöönotto ja vanhan äänentallennusjärjestelmän purkaminen sekä henkilöstön kouluttaminen olisivat valmiina.

Suomen Asianajajat toteaa, että voimaantulo tulee toteuttaa siten, että videotallentamiseen tarvittavat tietojärjestelmä ja kaikki tekniset ratkaisut ovat valmiit, mutta myös henkilöstön kouluttamisesta on huolehdittu. Nämä edellytykset eivät täyty siten, että järjestelmä voitaisiin ottaa käyttöön esitetysti 2.5.2026.

Lausunnoille toimitetussa luonnosesityksessä todetaan, että oikeudenkäyntimenettelyä koskevia säännöksiä sovellettaisiin kaikissa käräjäoikeuksissa vireillä olevissa ja vireille tulevista asioista heti lakien voimaantulon jälkeen lukuun ottamatta asioita, joissa on jo aloitettu pääkäsittely.

Suomen Asianajajat toteaa, että alueellinen vaiheistaminen on valmistelussa ja aikaisemmin säädetyssä lainsäädännössä hylätty vaihtoehto, ja katsoo, että siihen ei siten tule enää palata.

Näin ollen ainoaksi vaihtoehdoksi jää voimaantulon lykkääminen Tuomioistuinviraston esittämällä tavalla. Tämä mahdollistaisi myös sen, että ennen uudistuksen täytäntöönpanoa korjattaisiin lainsäädännölliset ongelmat, joista Suomen Asianajajat esittää tässä yhteydessä alla olevan aloitteen. Aloite on toimitettu ennen tämän lausuntokierroksen toteuttamista myös oikeusministeriölle, jotta voimaannpanolain yhteydessä tehdään välttämättömiä täsmennyksiä ja korjauksia käsillä olevaan suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista koskevaan lainsäädäntöön.

ALOITE OIKEUDENKÄYMISKAAREN SEKÄ ERÄIDEN MUIDEN LAKIEN MUUTTAMISEKSI SUULLISEN TODISTELUN TALLENTAMISTA JA VASTAANOTTAMISTA YLEISISSÄ TUOMIOISTUIMISSA KOSKIEN

Laeilla 96/2022–101/2022 säädettiin muutoksista oikeudenkäymiskaareen ja eräisiin muihin lakeihin, jotta käräjäoikeudessa vastaanotettavasta suullisesta todistelusta tehtäisiin kuva- ja äänitallenne, jotka toimisivat jatkossa todisteluna myös jatkokäsittelyvaiheissa. Edellä mainituilla lainsäädäntömuutoksilla on tarkoitus säännellä myös näiden tallenteiden luovuttamista ja katselua sekä turvatarkastustoimenpiteitä tuomioistuimissa.

Esitykseen on jäänyt keskeisiä oikeuden saatavuuteen (access to justice) liittyviä ongelmia tehokkaiden oikeussuojakeinojen (right to an effective remedy) ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin (fair trial) näkökulmasta, koska jo hyväksytyt, mutta ei vielä voimaan saatetut, lainsäädäntömuutokset estävät jäljempänä esitetyllä tavalla oikeudenkäyntiavustajien pääsyn

tallenteisiin, altistavat oikeudenkäyntiavustajat tarpeettomille turvatarkastuksille ja siten vaarantavat asianajosalaisuuden sekä estävät jokaisen oikeuden päästä oikeuksiinsa esimerkiksi ylimääräisellä muutoksenhaulla tai eräillä rikosoikeudellisilla keinoilla.

Nämä suojakeinot tulevat arvioitavaksi viivellä vasta oikeudenkäynnin päätyttyä ja tuomion tullessa lainvoimaiseksi.

Vaikka lait 96/2022–101/2022 ovat tasavallan presidentin vahvistamia, niiden voimaantulosta on nyt lausuttavana olevan lainsäädäntömuutosten muodossa esitetyllä tavalla tarkoitus säätää erikseen lailla.

Edellä mainittu huomioiden Suomen Asianajajat esittää, että voimaannpanolain yhteydessä tehdään välttämättömiä täsmennyksiä ja korjauksia käsillä olevaan suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista koskevaan lainsäädäntöön ja nämä muutokset käsiteltäisiin voimaannpanolaista annettavan hallituksen esityksen yhteydessä niiden ilmeinen tarve huomioiden.

Tallenteiden luovuttaminen oikeudenkäyntiavustajille

Julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 13 §:n 2 momentissa (muutettuna L:lla 98/2022) säädetään, että käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, mutta äänitallenteesta voidaan kuitenkin antaa tieto viranomaisten julkisuudesta annetun lain (621/1999) 16 §:n mukaan sitä pyytävälle. Lainsäädäntö ei erittele, onko pyytäjä prosessissa mukana oleva asianosainen tai tämän oikeudellinen avustaja.

Kuvatallennetta koskevat rajoitteet tarkoittavat käytännössä, että oikeudenkäyntiavustajat ei voi saada videota katseltavakseen kuin tuomioistuimessa. Jäljempänä esitetetty ja voimaan saatettu muu lainsäädäntö huomioiden oikeudenkäyntiavustaja voi käydä katsomassa tallennetta vain ruutupaperin ja kynän kanssa.

Lainsäädäntökokonaisuuden tarkoitus on, että jos oikeudenkäyntiasaissa haettaisiin muutosta, hovioikeus ja korkein oikeus ottaisivat suullisen todistelun lähtökohtaisesti vastaan tallenteelta, eikä todistajia ja muita oikeudenkäynnissä kuulusteltavia henkilöitä kutsuttaisi esittämään kertomustaan uudelleen.

Oikeudenhoidon näkökulmasta oikeustila on kestävä siltä osin, että jatkossa oikeudenkäyntiavustajilla, jotka vetoavat jatkokäsittelyvaiheissa näihin todisteisiin, ei ole yhdenvertaista oikeutta (equality of arms) päästä näihin tallenteisiin käsiksi kuin tuomioistuimilla. Koska syyttäjät työskentelevät usein samoissa tiloissa tai samassa oikeustalossa tuomioistuinten

kanssa, järjestely loukkaa rikosasioissa myös tällä tavoin oikeudenkäyntiavustajien yhdenvertaista oikeutta. Todistelun arviointi on keskeinen osa valituskirjelmän, jatkokäsittelyluvan ja ennakkoratkaisupyynnön laatimista. Videoita on voitava myös katsoa valmistautuessa oikeudenkäyntiin muutoksenhakuvaiheessa, koska samaa todistelua ei enää esitetä uudelleen hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa.

Oikeudenkäyntiavustajien pääsy tallenteisiin on välttämättömyydenä asian asianmukaiseksi käsittelemiseksi oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä. Videoiden katselu tuomioistuimissa avustajien toimesta aiheuttaisi tarpeettomia ja ylimääräisiä sekä täysin ennakoimattomia kustannuksia jokaiselle hovioikeuteen siirtyvässä oikeudenkäyntiasiassa maksavana osapuolena olevalle, ja paisuttaa näin ollen oikeudenkäyntikuluriskiä myös vastapuolen näkökulmasta.

Lisäksi laajoissa oikeudenkäynneissä syntyvää materiaalia on käytännössä mahdoton käydä katsomassa tuomioistuimen tiloissa ottaen huomioon käsiteltävien asioiden ja osapuolten määrät.

Videotallenteisiin on tarkoitus tehdä niiden katselemiseksi tuomioistuimessa teknisiä vesileimoja, jotka osoittavat sen, kenelle tallenne on annettu katseltavaksi, jos sitä salaa tallennettaisiin. Samanlaisten vesileimojen käyttö luovutettavissa videotallenteissa ehkäisisi myös tuomioistuimesta luovutetun videon jatkojakelua ja käyttöä. Näin ollen teknistä estettä luovuttaa videotallenne oikeudenkäyntiavustajalle asian ajamiseksi ei ole olemassa.

Koska oikeudenkäyntiavustajia velvoittaa asianajosalaisuus (AAL 5 c § sekä AAL 5.1 §, TO 3.4 ja 4.3; L luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista 8 § 1 mom. 4 k.) ja sen rikkominen on kriminalisoitu (AAL 5 c §:n 2 mom., L luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista 8 §:n 3 mom., RL 38:1–2), se estää tehokkaasti videotallenteiden luovuttamisen oikeudenkäyntiavustajalta eteenpäin, koska kysymyksessä on nimenomaisesti asianajosalaisuutena salassapidettävä oikeudenkäyntiavustajan tehtävässä saatu tieto. Salassapitovelvollisuutta ei ole ajallisesti rajoitettu.

Turvataarkastusoikeus

Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n mukaisilla oikeudenkäyntiavustajilla on asianajosalaisuus huomioiden oikeus kulkea tuomioistuihin turvatarkastuksen läpi ilman turvatarkastusta.

Asianajosalaisuus on säädetty asiakkaan ja oikeudenkäyntiavustajan välisen kommunikaation ja tietojenvaihdon suojaksi. Asianajosalaisuus on jokaisen perusoikeus ja se perustuu Suomessa ensisijaisesti asianajajista annetun lain (496/1958, ”AAL” tai ”asianajajalaki”) 5 c §:ään sekä asianajajia AAL 5 §:n perusteella velvoittavien tapaohjeiden 3.4 ja 4.3 -kohtiin, mutta perus- ja ihmisoikeutena myös perustuslain 10 ja 21 §:ään. Kansainvälisesti asianajosalaisuudesta on säädetty Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47(1), 48(2) ja 7 artiklassa sekä EIS 6 ja 8 artiklassa, joita täydentävät eurooppalainen oikeuskäytäntö (viimeaikaisista esim. EUTI C-694/20 | Orde van Vlaamse Balies ym.). Asianajosalaisuuden rikkominen on Suomessa rikosoikeudellisesti sanktioitu (AAL 5 c §:n 2 momentin viittaus rikoslain 38:1 ja 38:2:ään). Turvatarkastuksilla voitaisiin tutkia oikeudenkäyntiavustajan hallussa olevia välineitä ja muistiinpanoja, ja tällä loukattaisiin asianajosalaisuuden suojaa.

Vaikka oikeudenkäyntiavustajien kulkeminen turvatarkastusten ohi on toiminut kiitettävästi, nyt säädetyn videotodistelulainsäädännön yhteydessä oikeudenkäyntiasiamiesten osalta turvatarkastusmenettelyä tiukennettiin edellyttämällä myös heidän osalta turvatarkastusta ja kuvan tallentamiseen soveltuvien välineiden poisottoa kuva- ja äänitallenteen katsomisen ajaksi (turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain 1121/1999 5 §:n 3 momentti sellaisena kuin se on laissa 101/2022). Tämä ei ole miltään osin hyväksyttävää ja rikkoo oikeudenkäyntiavustajan asiakkaan perusoikeuksia.

Ottaen huomioon asianajosalaisuuden ja oikeudenkäyntiavustajien tehtävän oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseksi, turvatarkastuksista tuomioistuimissa annettua lakia on muutettava siten, että oikeudenkäyntiavustajien kulkemista ei estetä eikä asianajosalaisuutta vaaranneta turvatarkastuksilla tai laitteiden poisottamisella. Oikeudenkäyntiavustajilla tulee olla mahdollisuus tarkastella tarvittaessa videoita tuomioistuimen tiloissa tehokkaasti muistiinpanoja moderneilla välineillä tehden.

Tallenteiden säilytysaika

Oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 10 §:ssä (muutettuna L:lla 96/2022) säädetään, että kuva- ja äänitallenne säilytetään 30 päivää siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu.

Lainkohtaa muutettiin eduskunnan lakivaliokunnassa (LaVM 16/2021 vp), ja muutosta perusteltiin pyrkimyksellä suojella kuva- ja äänitallenteella esiintyvien henkilöiden yksityisyyttä, ja että tallenteen lyhyt säilytysaika vähentää sen väärinkäyttöön liittyviä riskejä. Lakivaliokunta on myös aiemmin pitänyt aiheellisena huolta tällaisten tallenteiden väärinkäytöstä (LaVM 24/2006 vp, s. 6).

Säilytysaika on tarpeettoman lyhyt. Tallenteisiin voidaan joutua palaamaan tuomion purkua koskevassa asiassa tai tarpeella arvioida jälkikäteen todistajan uskottavuutta sekä käynnistää tähän liittyviä oikeudellisia toimenpiteitä (esim. perätön lausuma tuomioistuimessa, RL 15:1, 15:3 ja 15:4, tai todistusaineiston vääristeleminen, RL 15:7–8). Kuva- ja äänitallenne olisi huomattavasti luotettavampi keino saada selville, mitä oikeudenkäynnissä on puhuttu esimerkiksi perätöntä lausumaa tuomioistuimessa koskevaa rikostutkintaa varten kuin se, mitä todistajat myöhemmin asiasta muistinvaraisesti kertovat. Muistinvaraisten kertomusten epäluotettavuus ajan pidetessä on yksi keskeinen ongelma, joka on videotallennetodistelulla pyritty poistamaan.

Tallennusaikaa tulee pidentää nykyisestä 30 päivästä kahteen vuoteen. Muutos poistaisi ylimääräiseen muutoksenhakuun ja eräisiin rikosoikeudellisiin keinoihin ja oikeuden saatavuuteen liittyvän ongelman. Tämä myös vähentäisi merkittävästi yleisille tuomioistuimille toimitettavia asiakirjapyyntöjä, joilla pyrittäisiin saamaan oikeudenkäyntiä koskeva tallenne talteen edellä mainittujen mahdollisten oikeussuojakeinojen käyttämiseksi.

Säilytysajan pidentäminen ei vaaranna yksityisyyden suojaa ottaen etenkin huomioon yleisten tuomioistuimesta annetun lain 1 §:n lähtökohdan, jonka mukaan oikeudenkäynti ja oikeudenkäyntiasiakirjat ovat julkisia. Näitä tallenteita suojataan lisäksi edellä mainitulla julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:llä sekä erikseen rikosoikeudellisella sääntelyllä, jos tuomioistuintallenteita julkaistaisiin luvatta esimerkiksi videoiden jakamiseen tarkoitetuilla kanavilla.

Esitys lainsäädännön muuttamiseksi lainkohdittain

Laki oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 10 § laissa 96/2022, seuraavasti:

22 luku Käräjäoikeuden pöytäkirja ja todistelun taltiointi

10 §

Kuva- ja äänitallennetta säilytetään kaksi vuotta siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu.

Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 13 § (laissa 98/2022) seuraavasti:

13 § Asiakirjan antamistavat

Oikeudenkäyntiasiakirjan antamistavoista säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:ssä.

Käräjäoikeudessa tehdystä kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi. Käräjäoikeudessa tehdyn kuva- ja äänitallenteen äänestä voidaan kuitenkin antaa tieto noudattaen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 16 §:ää. Tästä poiketen kuva- ja äänitallenne voidaan kuitenkin luovuttaa oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:ssä tarkoitetulle oikeudenkäyntiasiamiehelle samaa säännöstä noudattaen.

Muusta kuin 2 momentissa tarkoitetusta kuva- ja äänitallenteesta voidaan antaa tieto vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

Laki turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain muuttamiseksi

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain (1121/1999) 5 §:ään uusi 4 momentti seuraavasti:

5 § Turvatarkastustoimenpiteet

--

Turvatarkastusoikeus ja 3 momentin tarkastus- ja poisotto-oikeus ei koske oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:ssä tarkoitettua oikeudenkäyntiasiamiestä. Oikeudenkäyntiasiamiehen tulee pyydettyäessä todistaa oikeutensa toimia oikeudenkäyntiasiamiehenä.

Jakobsson Niko
Suomen Asianajajat